

سلجوقیان

سلجوقیان خاندانی ترک‌تبار بودند که از **آسیای مرکزی** به سمت **ایران مهاجرت** کردند ولی به خاطر تحولات زبانی و نژادی بعد از مهاجرت، به ترکمن و ترکمان، مشهور شدند.

فهرست مندرجات

- ۱ - معرفی سلجوقیان
- ۲ - طغرل بن میکائیل
- ۳ - آلب ارسلان بن جعفری
- ۴ - ملک‌شاه بن آلب ارسلان
- ۵ - برکیارق بن ملک‌شاه
- ۶ - محمد بن ملک‌شاه
- ۷ - سنجر بن ملک‌شاه
- ۸ - سلجوقیان عراق
- ۹ - سلجوقیان کرمان
- ۱۰ - سلجوقیان روم
- ۱۱ - سلیمان بن قتلش
- ۱۲ - داوود بن سلیمان
- ۱۳ - حکومت اتابکان
- ۱۴ - اوضاع ایران در دوره سلجوقیان
- ۱۵ - پانویس
- ۱۶ - منبع

معرفی سلجوقیان

جد سلجوقیان "**دقاق**"، نام داشت که مشاور "**بیغو**" و حاکم قبایل دشت خزر بود. "دقاق" فرزندی به نام "سلجوق" داشت که بعد از فوت وی به خدمت "بیغو" در آمد و اعتبار ویژه‌ای یافت. وی مورد **حسد** ارکان دولت و اعیان قرار گرفت لذا به خاطر ترس از برکناری، روی به **سمرقند** نهاد و سپس با طرفداران خود به جند رفت و **اسلام** اختیار کرد و به مرور بر بخش‌هایی از خراسان دست یافت تا این‌که خاندانش **نیشابور** را گرفته "طغرل بن میکائیل بن سلجوق" را به سلطنت نشانند. این خاندان از سال (۴۲۹ تا ۹۵۰ ه.ق) در **ایران** حکومت کردند.

طغرل بن میکائیل

"**طغرل**" (۴۲۹ تا ۴۵۵ ه.ق) سال ۴۲۹ در قصر **شادیاخ نیشابور** بر تخت سلطنت جلوس کرد. در سال ۴۳۱ **سلطان مسعود غزنوی** را در دندانقان شکست داد. بدین‌سان طغرل، **خراسان** و سپس نواحی **گرگان**، **طبرستان**، **خوارزم**، **ری**، **همدان**، **اصفهان** و **آذربایجان** را فتح کرد. او در سال ۴۴۷ وارد **بغداد** شده "ملک رحیم بویه" را دستگیر و به تسلط **آلبویه** بر **خلافت عباسی** پایان داد. در سال ۴۵۱ "ارسلان بساسیری" رئیس لشکریان ترک وارد بغداد شد و خلیفه قائم را دستگیر و یکسال خطبه به نام خلیفه فاطمی مصر خواند. چون خبر به "طغرل" رسید به بغداد رفته او را کشت.

آلب ارسلان بن جعفری

او برادرزاده "طغرل" بود که با کمک وزیرانش "عمیدالملک کندری" و "**خواجه نظام‌الملک طوسی**" توانست قلمرو سلجوقیان را در شرق تا سیحون و در **غرب** تا **مدیترانه** گسترش دهد. در سال ۴۵۶ به قصد **جهاد** با قیصر روم که به فکر تسخیر بغداد و برداشتن خلافت و اشاعه مسیحیت بود، عازم شد و در "ملانگرد" با او مصاف داد. پس از پیروزی به نیشابور برگشت و قلمرو خود را بین فرزندان تقسیم کرد. او سرانجام در جنگ با حاکم ماوراءالنهر در سال ۴۶۵ کشته شد.

ملک‌شاه بن آلب ارسلان

ملکشاه توسط پدرش به جانشینی انتخاب شده بود. او ابتدا عمویش "**قاورد**" را که ادعای سلطنت داشت، منهزم ساخت و به فتح شامت و **بمشق** و انطاکیه فرمان داد. در این دوره اسماعیلیان نزاری به رهبری "**حسین صباح**" به مرکزیت "**الموت**" شروع به دعوت کرده به کشتن مخالفان به ویژه بزرگان دولت از جمله **خواجه نظام الملک** وزیر دست زدند. دوره او دوره آبادانی و عمارت کشور بود و بناها، کاروانسراها، چاهها و باغهای زیادی احداث کرد.

برکیارق بن ملکشاه

برکیارق در ابتدا با مخالفت ترکان خاتون، همسر ملکشاه و فرزندش محمود، مواجه و زندانی شد. ولی توسط شاکرگان نظامیه آزاد و امراء با او **بیعت** کردند ولی تا اواخر عمر دچار درگیری‌های داخلی بود.

محمد بن ملکشاه

با **مرگ** برکیارق صدقه و ایاز، غلامان وی، قصد داشتند ملکشاه را به سلطنت نشانند اما محمد آن‌ها را از میان برداشت و سپس به قلع و قمع **اسماعیلیان** (ملاحظه) که نفوذ زیادی در قلمرو او کرده و کشتار مردم دست می‌زدند، پرداخت و قلعه شاهدز **اصفهان** را که مرکزی برای این فرقه به رهبری **احمد بن عبدالملک عطیش** بود تصرف و سپس به محاصره **الموت** رفت که با فوت او در ۵۱۱ ناتمام ماند.

سنجر بن ملکشاه

سنجر از سال ۴۹۰ از طرف برکیارق و محمد حاکم **خراسان** و **ماوراءالنهر** بود و با فوت محمد سلطنت فرزندش محمود را نپذیرفت و خود را سلطان نامید و **عراق عرب** و **عجم** را به محمود داد به تصرف در شرق روی آورد و غزنه، **سمرقند**، **سیستان** و **خوارزم** را تصرف و غورین را از خراسان رانده، **علاءالدین حسین غوری** را دستگیر و همنشین خود گردانید. در سال ۵۳۶ به دعوت حاکم ماوراءالنهر برای دفع تعدی گورخان قراختایی کافر عازم قطون شد اما از قداختائین شکست خورد، در سال ۵۴۸ برای دفع ترکمانان غز که از پرداخت خراج خودداری کردند به ماوراءالنهر رفت و با این‌که آنان پیشنهاد **صلح** کردند، او جنگ را ترجیح داد ولی خود شکست خورد و سلطان و همسرش به اسارت قراختائین درآمدند. تا این‌که پس از سه سال، از **جیس** فرار کرده به مرو آمد و دوباره به سلطنت نشست و پس از یکسال در گذشت. بعد از او به تدریج خراسان دست غورین و خوارزمشاهین افتاد و حکومت سلجوقیان در **عراق**، **کرمان** و **روم** در سه شاخه امتداد یافت.

سلجوقیان عراق

سلجوقیان عراق ادامه سلجوقیان ایران هستند که از دوره سلطان سنجر در آنجا حکومت کردند که عبارتند از: محمود بن محمد (۵۱۱ تا ۵۲۵ ه.ق)؛ وی با خلیفه مستتر شد درگیر و بغداد را تصرف کرد ولی سرانجام با او صلح کرد. **طغرل بن محمد** (۵۲۶ تا ۵۲۵ ه.ق)؛ از طرف سنجر حاکم عراق شد ولی برادرش مسعود با او درگیر شد. **مسعود بن محمد** (۵۲۹ تا ۵۴۷ ه.ق)؛ در دوره او خلیفه مستتر شد قصد عراق و قهتان و خراسان کرد ولی توسط فدائین اسماعیلی کشته شد. مسعود عازم بغداد شد خلیفه راشد متوجه و عازم **اصفهان** شد که او هم توسط فدائین کشته شد سپس مسعود، مقتضی را خلیفه قرار داد و به همدان برگشت. **ملکشاه بن محمود** (۵۴۷ به مدت چهارماه)

محمد بن محمود (۵۴۸ تا ۵۵۴)

سلیمان بن محمد (۵۵۴ تا ۵۵۶)؛ دچار اختلافات داخلی درگیری با هم بودند.

ارسلان شاه بن طغرل (۵۵۶ تا ۵۷۱ ه.ق)؛ ولی امرای عاصی را شکست داد و به تخریب قلاع اسماعیلیه در الموت رفته و قلعه‌ای مهم را فتح کرد که به ارسلان قلعه گشای موسوم گردید.

طغرل بن ارسلان شاه (۵۷۱ تا ۵۹۰ ه.ق)؛ در جنگ با تکش خوارزمشاه به قتل رسید و دولت سلجوقیان ایران و عراق به پایان آمد.

سلجوقیان کرمان

سلجوقیان کرمان شاخه‌ای از سلجوقیان ایران هستند که از (۴۳۳ تا ۵۸۳ ه.ق) در این منطقه حکومت کرد و توسط ترکمانان غز از بین رفتند و مؤسس آن‌ها قاورد بن جعفری بیک بن میکائیل بن سلجوق بود که از طرف طغرل در سال ۴۳۳ حاکم کرمان شد و **شیراز** و نواحی اطراف را هم گرفت و حکومت در خاندان او ادامه یافت که عبارتند از:

- **سلطان شاه بن قاورد**، دوازده سال حکومت کرد.

- **توران شاه بن قاورد**، سیزده سال حکومت کرد.

- ایران شاه بن توران شاه، پنج سال حکومت کرد، در اثر الحاد و بی‌داد توسط مردم کرمان کشته شد.

- ارسلان شاه بن کرمان شاه بن قاورد، توسط اعیان کرمان به حکومت رسید و **چهل** و **دو** سال با **عدل** و داد حکومت کرد.

- محمد بن ارسلان شاه، چهارده سال حکومت کرد.

- طغرل شاه بن محمدشاه، دوازده سال حکومت کرد و بعد از پسرانش (**ارسلان شاه**، **بهرام شاه** و **توران شاه**) به مدت بیست سال بر سر قدرت درگیر شد

- محمد شاه بن بهرامشاه، مبارکشاه سلجوقی بر او خروج کرد ولی شکست خورده به غور گریخت.

سلجوقیان روم

سلجوقیان روم از دوره **آلب ارسلان** پایه‌گذاری شد. آلب ارسلان بعد از قتل **قُلمُش سلجوقی** به پیشنهاد **خواجه نظام الملک** فرزندان او را به مناطق **آسیای صغیر** از جمله سلیمان را به شما فرستاد.

وی به عنوان سپهسالار شام فرستاده شد و پس از استیلا بر شام انطاکیه را نیز تسخیر کرد و به دلیل عدم پرداخت خرج ملک‌شاه او را عزل کرد و حکومت را به پسرش داوود داد.

داوودبن سلیمان

- وی در قونیه به تخت حکومت نشست و ۲۰ سال حکومت کرده و به درخواست حاکم سلسلهٔ دانشمندیه بر **قیصر روم** غلبه کرد.
- **قلیچ ارسلان بن سلیمان**؛ چهل سال حکومت کرد و در سفر به عراق در حین نبرد کشته شد.
 - **مسعود بن قلیچ ارسلان**؛ نوزده سال حکومت کرد.
 - **قلیچ ارسلان بن مسعود**، از ضعف دانشمندیه استفاده کرده و مناطق آن‌ها را گرفت، بیست سال حکومت کرد.
 - **غیث‌الدین کیخسرو**، ولیعهد قلیچ ارسلان بود، بیست و چهار سال حکومت کرد.
 - رکن‌الدین **سلیمان بن قلیچ ارسلان**؛ به مدت یکسال حکومت کرد، بعد امرا غیث‌الدین کیفر را دوباره حاکم کردند و پس از شش سال در **لانقیه** کشته شد.
 - عز‌الدین **کیکاووس بن کیخسرو**، یکسال حکومت کرد.
 - **علاء‌الدین کیقباد**، برادر کیخسرو و که ۲۶ سال حکومت کرد و در نبردهای متعدد با **جلال‌الدین خوارزمشاهی** غالب شد.
 - غیث‌الدین **کیخسرو بن کیقباد**، هشت سال حکومت کرد که در درگیری با مغولان منهزم شد.
 - رکن‌الدین **سلیمان بن کیخسرو**؛ او اطاعت مغول کرده، معین‌الدین پروانه کاشی مامور اداره امور شد به مدت هجده سال حکومت کرد.
 - **کیخسرو بن سلیمان**، معین‌الدین پروانه مامور اداره امور بود و پس از هجده سال کشته شد.
 - **مسعود بن کیخسرو**، از طرف ارغون خان حکومت روم به او داده شد که در ۶۹۷ مرد.
 - **کیقباد بن فرامرز**، که غازان حکومت روم را به او داد ولی بر اثر عسین، به **قتل** رسید و سلاجقه روم پایان گرفت.

حکومت اتابکان

سلجوقیان برای تربیت شاهزادگان خردسال، افرادی از سپاه خود، به سرپرستی آن‌ها می‌گمارند که به آن‌ها اتابیک (**اتابک**) پدربزرگ لقب می‌دادند و در اواخر دوره سلجوقی که ضعف و اختلال روی نمود این امر در نواحی تحت تسلط خود دولتی تشکیل دادند که عمده آن‌ها، عبارتند از: **اتابکان آذربایجان**، **شام**، **موصل**، **فارس** و....

اوضاع ایران در دوره سلجوقیان

سلجوقیان که از ترکان **آسیای مرکزی** بودند با حضور در ایران آداب و عادات ایرانی را پذیرفتند و با تشویق فضلا و دانشمندان و به کارگیری دیوان‌سالاران ایرانی خدمت شایانی به فرهنگ و تمدن اسلامی و ایرانی کردند و با تشکیل حکومت، خلافت در حال فروپاشی عباسیان را احیاء و در مقابل از خلافت کسب مشروعیت نمودند. نظام اداری آنان برگرفته از نظام دیوانی سمانین بود که سلطان در راس بود و بعد از او وزیر بود که در تمام امور نقش ایفا می‌کرد. سلجوقیان برای حفظ امنیت و توسعه قلمرو نیاز به سپاه ثابت داشتند لذا برای هزینه آن به اقطاع داری روی آوردند و در اختیار سران سپاه قرار می‌دادند.

- [۱] **راوندی**، محمد بن علی، *راحة‌الصدور و آية‌السرور در تاریخ آل سلجوق*، تصحیح محمد اقبال، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۴، چاپ دوم.
- [۲] **میرخوانده**، محمد بن خاوند، *روضه‌الصفای سیره الانبیاء و الملوک و الخلفاء*، تهران، اساطیر، ۱۳۸۰، چاپ اول، جلد ۶.
- [۳] **پرویز**، عبس، *تاریخ سلاجقه و خوارزمشاهان*، تهران، شرکت، چاپ و انتشارات کتب ایران، (علمی)، ۱۳۵۱.
- [۴] **وزیری کرمانی**، احمد علی خان، *تصحیح محمد ابراهیم باستانی پاریزی*، ابن سینا، ۱۳۵۲، چاپ دوم.
- [۵] **همدانی**، رشیدالدین فضل الله، *جامع‌التواریخ*، تهران، دنیای کتب، ۱۳۶۲، چاپ اول، جلد دوم.
- [۶] **ستارزاده**، ملیحه، *سلجوقیان*، تهران، سمت، ۱۳۸۶، چاپ سوم.

پانویس

۱. **راوندی**، محمد بن علی، *راحة‌الصدور و آية‌السرور در تاریخ آل سلجوق*، تصحیح محمد اقبال، تهران، امیرکبیر، ۱۳۶۴، چاپ دوم.
۲. **میرخوانده**، محمد بن خاوند، *روضه‌الصفای سیره الانبیاء و الملوک و الخلفاء*، تهران، اساطیر، ۱۳۸۰، چاپ اول، جلد ۶.
۳. **پرویز**، عبس، *تاریخ سلاجقه و خوارزمشاهان*، تهران، شرکت، چاپ و انتشارات کتب ایران، (علمی)، ۱۳۵۱.
۴. **وزیری کرمانی**، احمد علی خان، *تصحیح محمد ابراهیم باستانی پاریزی*، ابن سینا، ۱۳۵۲، چاپ دوم.
۵. **همدانی**، رشیدالدین فضل الله، *جامع‌التواریخ*، تهران، دنیای کتب، ۱۳۶۲، چاپ اول، جلد دوم.
۶. **ستارزاده**، ملیحه، *سلجوقیان*، تهران، سمت، ۱۳۸۶، چاپ سوم.

منبع

سایت پژو‌هه، برگرفته از مقاله «سلجوقیان»، تاریخ باز یابی ۹۶/۱۱/۴.

رده‌های این صفحه: **مقالات پژو‌هه**

